

RIJEČKI JEZIČNI KRAJOLIK

Diana Stolac i Jim Hlavač, *Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2021., 199 str.*

Flumen, Fiume, Fiume Város, Sent Veyt am Pflaum, Reka, Rika, Rijeka... Je li moguće da su sve to toponimi jednoga grada? Raznolikost ovih toponima svjedoči o zamršenoj političkoj i jezičnoj prošlosti grada Rijeke, a mlada sociolingvistička poddisciplina koja nam je pomogla da ih otkrijemo naziva se *jezični krajolik* (engl. *linguistic landscape*).

Istraživanja jezičnoga krajolika u većoj su mjeri započela potkraj XX. i početkom XXI. stoljeća. Već je tada postalo jasno da će jezični krajolik biti međustrukovna disciplina u kojoj će se isprepletati znanja iz različitih područja znanosti, među kojima se danas najviše ističu antropologija, kulturna geografija, primijenjena lingvistika, etnologija i sociologija. Otprilike u to doba kanadski lingvisti Rodrigue Landry i Richard Y. Bourhis objavili su članak *Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study*, koji se danas smatra temeljnim djelom ove poddiscipline (objavljen u *Journal of Language and Social Psychology*, 16/1997/ 1., str. 23–49). U njemu je prvi put upotrijebljen termin jezični krajolik, za koji je ustvrđeno da se odnosi na vidljivost i istaknutost jezika ispisanih na javnim i komercijalnim znakovima, na određenom teritoriju ili regiji. Prema njima jezični krajolik, kao označitelj (Ferdinand de Saussure, op. a.) relativne moći i statusa jezičnih zajednica koje nastanjuju pojedini teritorij, pruža podatke o važnim informacijskim i simboličkim funkcijama. Od 1997. istraživanja jezičnoga krajolika sve su češća. No ona ne obuhvaćaju u jednakoj mjeri urbana i ruralna područja. Urbana područja češći su predmet istraživanja jer su, kao konglomeracije ljudskoga djelovanja, jezično bogatija područja. Istraživanja jezičnoga krajolika velikih urbanih područja počinju već 1972. u New Yorku, nastavljaju se 1980. u Belfastu, 1990-ih provode se u Parizu i Bruxellesu, a 2000-ih u Montrealu, Rimu, Jeruzalemu i Bangkoku (izbor).

U Hrvatskoj i bližem okruženju istraživanja jezičnoga krajolika provedena su u Subotici (Petar Vuković 2012), Osijeku (Tanja Gradeček- Erdeljić i Jadranka Zlo-mislić 2014), Mostaru (Ivana Grbavac 2018), Rijeci (Marina Rončević 2019), Zadru (Antonijo Oštarić 2020) i Sinju (Bošnjak Jelena 2022). Jedan od novijih doprinosa korpusu znanja iz jezičnoga krajolika jest monografija *Riječki jezični krajolik* uvažanih jezikoslovaca: profesorice emerite Diana Stolac koja djeluje na Odsjeku za kroatii-

stiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci i Jima Hlavača, profesora s Odsjeka za prevodenje na Sveučilištu Monash u Melbourneu. Autori u predgovoru slikovito uspoređuju (ne)obrađenosti hrvatskoga jezičnoga krajolika s leopardovim krznom s *puno odvojenih mrlja, s malo pokrivena područja*, čijem su mozaiku pridodali svoju riječku krpicu. S namjerom da dopre do širega čitateljstva, osim na hrvatskom, knjiga je objavljena i na engleskom (*A Linguistic Landscape of Rijeka*, 228 str.) i talijanskom jeziku (*Il paesaggio linguistico fiumano*, 231 str.). Istraživanje riječkoga jezičnoga krajolika, nevezano za činjenicu da je jedan od autora direktno vezao svoj privatni i poslovni život uz Rijeku, potaknuo je odabir Rijeke za europsku prijestolnicu kulture u 2020. godini. Kako se Rijeka inače promovira kao tolerantni multijezični i multikulturalni urbani prostor koji kao takav s pravom pripada europskom kulturnom prostoru XXI. stoljeća, autorima je zasigurno bilo zanimljivo istražiti tu tvrdnju upravo ovim terenskim istraživanjem.

Knjiga se sastoji od sedam cjelina. Prva je teorijsko-metodološka, u kojoj autori očekivano prilično iscrpno i sveobuhvatno definiraju disciplinu te donose pregled istraživanja jezičnoga krajolika u nas, ali i u svijetu. Osvrću se na lingvističke ideje koje su prethodile jezičnom krajoliku (npr. Saussureovi označitelj i označeni) te mu kao takve omogućile oformljenje (u jezikoslovnu poddisciplinu). Od druge do šeste cjeline autori daju dijakronijski i sinkronijski pregled stanja jezičnoga krajolika riječkoga područja koji prikladno dokumentiraju grafičkim materijalom (fotografijama). Sami autori ovaj dio knjige šaljivo nazivaju *slikovnicom s popratnim komentarima u kojoj je olabavljena krutost* (uvodnoga op.a.) *znanstvenoga stila*, a u čijem je nastanku surađivala vjerojatno cjelokupna obitelj Stolac (autori fotografija su Damir, Dunja i Darko). Vrijednost toga dijela je velika, a rezultat je višegodišnjega terenskoga rada. U njem se mogu pronaći povijesni natpisi koji svjedoče o kompliciranoj političkoj i jezičnoj prošlosti grada Rijeke, ali i mnogobrojni suvremeni jezični natpisi koji svjedoče o suvremenoj višejezičnosti (hrvatski, talijanski, engleski jezik) i dijalektalnosti prostora. Neki od njih svjedoče o regionalnom identitetu tamošnjega stanovništva (npr. uzrečica *Šta da?*, koja se kao jezični znak nalazi i na naslovnici knjige, bitno je razlikovno obilježje Riječanki i Riječana u hrvatskom jezičnom bazenu). Autori su proučavali službene i neslužbene javne natpise, privatne natpise u javnom prostoru, grafite ispisane na gradskim zidovima, reklame i nadgrobne spomenike, pa čak i pomične slike na autobusima. Osim prostora grada, istraživanje su proširili i na prigradski prostor te na Primorsko-goransku županiju (naselja Bakar, Crikvenicu, Kastav, Fužine te naselja na Krku i Cresu) kako bi ustvrdili koji su im obilježja zajednička, a u kojima se vide razlike te kako bi prikazali na kojem se području ostvaruje jednojezičnost, na kojem višejezičnost, a gdje je u javni prostor uključena dijalekatska jezičnost. Iz svih se tih prostorno raznovrsno raspoređenih jezičnih znakova daju iščitati različiti društveni stavovi, vrijednosti i norme.

U sedmom dijelu, Zaključnom slovu, autori sumiraju hipoteze i zaključke, potvrđujući početnu hipotezu po kojoj je očekivano (u skladu s legislativom) da su službeni natpisi na riječkim javnim ustanovama ispisani hrvatskim jezikom i latiničkim pismom, te da su službeni natpisi na ustanovama vezanima uz nacionalne manjine dvojezični. Pomalo začuđuje brojnost neslužbenih jezičnih natpisa ispisanih hrvatskim standardnim jezikom. No ima i dvojezičnih neslužbenih jezičnih natpisa koji su obično hrvatsko-engleski ili hrvatsko-talijanski. U tim se natpisima hrvatski jezik obično pojavljuje kao prvi jezik, no veličinom i tipom slova tretiran je jednako kao i drugi jezik na natpisu. Autori nisu pronašli značajniju upotrebu čakavskih ili fижumanskih obilježja u riječkim javnim natpisima, dok ih očekivano ipak nešto više ima u ruralnim prostorima Primorsko-goranske županije. U onim dijelovima gdje je potvrđena uglavnom se odnosi na razgovorni jezik (u reklami za tjesteninu PaštaRIa, slogan *Pusti pašti na volju!* ili na plakatu reklama Ča će ti takuin kad imaš mobitel).

Jedna od polaznih hipoteza vezana je i uz uporabu engleskoga jezika. Kako je, sukladno sve većoj globalizaciji u svijetu pa i u nas, utjecaj engleskoga jezika sve snažniji, autori su očekivali velik broj natpisa na engleskom jeziku. No istraživanje je pokazalo da, iako se u Rijeci očekivano može pronaći velik broj natpisa na engleskom, osobito u marketinškom diskursu i na grafitima, njih još uvijek nema u očekivanoj mjeri. Istraživanje ove kategorije pokazalo je novi marketinški trend u kojem se grafijske mogućnosti engleskoga jezika koriste za zapisivanje hrvatskih naziva (Beertija→Birtija ili Boonker→Bunker), ponekad i kako bi se izbjeglo zapisivanje dijakritičkih znakova (Kolach→Kolač).

Istraživanje je pokazalo i kako se, uz latinicu, očekivano pokazala i uporaba glagoljice. Manje na urbaniziranom riječkom području, a više u okolnom ruralnom, napose otočkom prostoru (Krk, Cres).

Autori su u ovoj monografiji zaista sveobuhvatno prikazali korpus jezičnih znakova vidljivih u javnome prostoru grada Rijeke. Zato bi radni podnaslov knjige *Urbana slika Rijeke kroz javne natpise* bio itekako pogodan. Čitatelj će pak shvatiti kako i komplicirana politička i jezična prošlost grada može rezultirati jezičnim bogatstvom. Tako se i Rijeka može pohvaliti mnogobrojnim svojim toponimima – Flumen (latinski), Fiume (mletački), Fiume Város (mađarski), Sent Veyt am Pflaum (njemački), te Reka, Rika, Rijeka (hrvatski).

Svjesni brze izmijene jezičnih znakova uslijed užurbanoga urbanoga života, autori s pravom pozivaju čitatelje da i sami prošeću Rijekom i dopune jezičnu sliku grada i njegove okolice svojim viđenjem.

MIHELA MELEM HAJDAROVIĆ

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, prerađivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.